

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

1841 TARİHLİ NÜFUS DEFTERİNE GÖRE SÖKE'DE RUMLARIN NÜFUS YAPISI GREEK POPULATION IN SÖKE ACCORDING TO THE REGISTRATION BOOK IN 1841

Muhammed SARI*
Muttalip ŞİMŞEK**

Öz

1831 tarihinde II. Mahmut döneminde hem Osmanlı ülkesinde yaşayan Müslim ve gayrimüslim nüfusu tespit etmek hem de vergiye tabi olan gayrimüslimlerin nüfusunu kayıt altına almak için nüfus sayımı yapılmıştır. Ayrıca bu sayede II. Mahmut döneminde kaldırılmış olan Yeniçeri Ocağının yerine yeni bir ordu kurulması hedeflendiğinden, askerliğe uygun nüfusun durumu da tespit edilmiş olacaktır. Sayımı yapılan bu yerlerden birisi de çalışma konumuz olan Söke'dir.

2959 ve 2960 numaralı iki adet nüfus defterinin bulunduğu Söke'de, sadece Rum nüfus hakkında bilgiler verilmektedir. Yerel tarih açısından önemli bir kaynak teşkil eden bu defterlerde; nüfus sayısı, nüfusun fiziksel özellikleri, yaş durumu, vergi durumu, isimleri ve meslekleri gibi bütün ayrıntılar yer almaktadır. Ancak bu defterler yalnızca erkek nüfusun özelliklerini ihtiva etmektedir. Bu bağlamda bu bilgiler kullanılmak suretiyle o yörenin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri hakkında önemli ölçüde bilgi sahibi olmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Söke, Rum, Nüfus, Gayrimüslim.

Abstract

The census was conducted in 1831 during the Ottomans ruler Mahmut II. in order to define the number of the Muslim and non-Moslem population and to register the non-Moslem population paying tax. The other aim of the census was to get information about the population eligible for the military service, because Yeniçeri army was abolished. Söke that is the subject of this research was one the city where the consensus was conducted.

There were two registration books whose numbers were 2959 and 2960 in Söke giving information about the Greek population. The registration books, which are accepted as one of the important knowledge source with regard to local history, give information about the number of Greek population, their physical characteristics and age, paid tax rate, names and occupations. However, the registration books contain only male population.

Thanks to these registration books, researchers can get detailed information about social, cultural, and economic structure of the area.

Keywords: Söke, Greek, Population, Non-Moslem.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin gücünün giderek arttığı devirlerde memleket dâhilinde arazi ve nüfus tahrirleri düzenli bir seyir takip etmiştir. Mesela çeşitli gelir kaynakları, nüfus ve toprak alanındaki değişimler doğru ve düzenli bir biçimde izlenmiştir. Ancak ülkenin fetih politikası gereğince büyüyen genişlemesiyle birlikte, en ücra köşelere kadar gelir kaynaklarında meydana gelen değişim ve gelişmeler, bu tahrirlerin de zamanla takip edilemeyecek duruma gelmesi sonucunu doğurmuştur¹.

Nüfusun uzun müddet, asker ve vergi toplamak amacıyla sayımının yapıldığı Osmanlı Devletinde, bu yöndeki sayımların, III. Murat devrine (1566-1574) kadar sürdüğü bilinmektedir. XVII. yüzyıl başlarında, bir nüfus sayımı söz konusu olup bu yüzyılda, başkaca bir nüfus sayımı olmadığı gibi, XVIII. yüzyılda da herhangi bir nüfus sayımı kaydı bulunmamaktadır. Buna sebep olarak ise, XVII. yüzyıldan itibaren devlet teşkilatının bozulmaya yüz tutması, bunun neticesinde de sayım işinin başarıyla yerine getirilememesi gösterilebilir². XVII. ve XVIII. yy'lara ait sağlıklı veriler olmasa da, yabancı gözlemcilerin verdikleri rakamlara dayanarak bu dönemde nüfusun bir düşüş içerisinde olduğu ileri sürülmüştür. Böyle bir azalmanın sebebi olarak ise, veba gibi bulaşıcı hastalıkların yaygın oluşuna bağlı olarak ölüm oranlarındaki artışa karşın, çok evlilik ve zührevi hastalıklar sebebiyle doğum oranlarındaki azalma gösterilmiştir.

* Doç.Dr. Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler ABD, m.sari@hotmail.com

** Dr. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen. Muttalip042@hotmail.com

¹ Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.II, S. 1-2, İstanbul 1941, s. 29-30.

² Aylin Doğan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımı Verilerine Göre Antalya Kaleiçi Nüfusu Üzerine Demografik Bir İnceleme", Mediterranean Journal of Humanities, IV/2, 2014, s. 73.

Örneğin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Musul, Halep, Diyarbakır ve Bağdat gibi şehirlerde salgın hastalıklara bağlı olarak büyük oranda nüfus azalması yaşanmıştır³.

Dünyada XVII ve XVIII. yüzyıllardan itibaren, gerçek kişilerin sayımı çerçevesinde, modern resmi nüfus sayımları yapılmaya başlanmıştır. Dünyadaki ilk modern nüfus sayımlarının gerçekleştirilmesinin üzerinden çok geçmeden, Osmanlı Devleti'nde de insan kaynakları, meslekler, vatandaşların fiziksel yapısı vb. gibi özelliklerin saptanmasına yönelik olarak, modern anlamda genel bir nüfus sayımı ilk kez II. Mahmut devrinde gerçekleşmiştir. 1830 Haziranından itibaren hazırlıklarına başlanan ve 1830 senesinin ikinci 6 ayı ve 1831 senesinin ilk 6 ayı içinde gerçekleşen bu sayımda Anadolu ve Rumeli esas alınmış, Mısır ve Arabistan bu işin dışında tutulmuştur⁴.

I. Osmanlı Devleti'nde Nüfus Sayımı ve Söke Kazası'nın Nüfusu

Osmanlı Devleti daha ilk dönemden itibaren yeni fethedilen yerlerin arazi durumu, toprağın mülkiyeti ile tasarruf sistemlerini ve buna bağlı olarak vergi durumunu kayıt altına almak için tahrir kayıtları yaptırmıştı. Devletin toprak bütünlüğü ve yönetim sistemi, bu sayım ve yazım işlerini zaruri kılıyordu. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde "nüfus sayımı" asırlarca, bu şekilde toprak yazımı vesilesiyle yapılmıştı⁵. Ancak tımar sisteminin zamanla önemini kaybetmesi ile tahrir kayıtlarının yerini, XVII. yüzyıldan itibaren avâriz vergisinin düzenli hale gelmesine bağlı olarak, avâriz ve cizye defterleri almaya başladı. XVIII. yüzyıl boyunca devam eden bu uygulamadan sonra Osmanlı'da modern anlamda ilk nüfus sayımı, yeniçeri teşkilatının kaldırılmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni duruma bağlı olarak 1828-29 tarihinde yapıldı. Ancak bu sayım, Rusya ile yapılan savaş nedeniyle tüm ülkede uygulanamadı. Savaşın bitmesi üzerine 1830-31 yılları içerisinde sayım işlemleri yeniden başlatıldı. Bu sayımın başlıca amacı, ülkedeki askerlik ve vergi mükelleflerinin tespit edilmesiydi. Sayımlar sırasında Müslüman ve gayrimüslim nüfus ayrı defterlere kaydedilirken şahısların yerli ve yabancı durumları da belirtilmişti. Bu sayımda gayrimüslimler cizyeye müstehak olup olmadıklarına göre iki kısma ayrılarak kaydedildi. Cizyeye müstehak olanlar ödeyecekleri cizye vergisi oranına göre "âlâ, evsat, ednâ" şeklinde ifade edilirken müstehak olmayanlar için "ihtiyar, din adamı, yabancı himayesinde, amelmente" gibi tabirler kullanıldı⁶.

1831 sayımı yalnızca erkekleri kapsadığı, bazı bölgelerde yapılmadığı, vergi ve askerlik gibi endişelerle nüfus sayımına dâhil olmayanların bulunduğu dikkate alındığında, sağlıklı bir sayımın yapıldığını söylemek güçtür. Bununla birlikte Tanzimat'ın ilanından sonra devlet, nüfus konusuna ayrı bir önem vermiş ve eyaletlere nüfus nâzırı, sancak ve kazalara da nüfus memuru tayin etmişti. Bu şekilde düzenli bir kayıt sisteminin kurulmasıyla birlikte tüm ülke düzeyindeki nüfus sayımı 1844 (1260) yılında yapılmıştı⁷. Osmanlı Devleti'nde 1881/82-83 tarihinde bir sayım daha yapılmış ve kadınlar ilk kez bu sayıma dahil edilmiştir. 1905/6 yılında duyulan ihtiyaç üzerine bir sayım daha yapılmıştı. Teknik ve siyasi nedenlere bağlı olarak gerçekleştirilen bu sayımı devlet, gayrimüslim cemaatlerin de katılım ve desteğini alarak üç ay gibi kısa bir sürede bitirmişti⁸.

1831 yılı ortalarında tamamlanan ilk nüfus sayımından sonra 1844 yılındaki genel sayıma kadar ülkede sayımlar, altışar aylık dönemler halinde ve nüfus yoklamaları şeklinde devam etmişti⁹. İşte bizim bu çalışmamızda inceleyeceğimiz defterler de bu süreç içerisinde kayıt altına alınmış ve tutulan nüfus defterlerinde Müslüman ve gayrimüslimler ayrı defterlere kaydedilmişti. Bu çalışmamızın dayanağını oluşturan 1256 (1840-41) yılın ait 2959 ve 2960 numaralı defterler, o dönemde Sıgla Sancağı içerisinde yer alan Söke Kazası'nın merkezi ile köylerinde yaşayan Rumların nüfusu hakkında bilgileri ihtiva etmektedir.

Sadece Söke kazasında değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun genelinde gayrimüslim topluluklardan Rumlar en kalabalık grubu oluşturuyordu. Rumların büyük çoğunluğu ise Ortodoks mezhebiniydi. Ortodoks dünyasında üç Rum patrikhanesi vardı. Bunlar Antakya, Kudüs ve İstanbul Rum Patrikhaneleridir. Osmanlı Devleti gayrimüslimler arasında din bakımından bir ayırım yapmamış ve bu anlayış ve uygulama düzenli bir biçimde Fatih döneminde başlayıp, sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir¹⁰. Bu durum onların nüfus oranlarını muhafaza etmelerinde hatta arttırmalarında etkili olmuştur.

³ Numan Elibol, "Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Yıl: 2007, C. 12, S.2, s. 147.

⁴ Sedat Bingöl, "İstanbul'da 1829 Nüfus Sayımı ve Bazı Mahallelerin Müslüman Nüfusu Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23/36, Ankara 2004, s. 44.

⁵ Mehmet Öz, "Tahrir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 426-427; Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 6.

⁶ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.61-62; Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlihi", *Akademik Bakış*, Cilt: 8, Sayı:15 (Kış 2014), s. 226.

⁷ Karal, *age*, s.9-19; Karpat, *age*, s. 47; Ali Güler, *Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar*, Turan Yayıncılık, İstanbul 1995, s.19-21.

⁸ Karpat, *age*, s.110.

⁹ Cahit Telci, "Aydın Livası'nın Nüfusu Hakkında H.1261/M.1845 Tarihli Bir Defter", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXI, S.I, Temmuz 2006, s. 167.

¹⁰ Yavuz Ercan, "Türkiye'de Azınlık Sorununun Kökeni Osmanlı'dan Cumhuriyete Gayrimüslimler", *OTAM*, S. 20, 2006, s. 3.

1831 Nüfus Sayımına göre, Söke Kazası'nda 1.381 Müslüman, 1.124 Rum ve 74 Ermeni ki toplam 2.579 erkek nüfus yaşamaktaydı¹¹. 1840-41 yılına ait nüfus defterlerine göre ise Söke Kazası genelinde toplam 1.902 Rum erkek nüfus bulunuyordu. Bu nüfusun kaza merkezi ile köylerine göre dağılımı ise şu şekildeydi¹²:

Tablo 1. 1840-41 Yıllarında Söke Kazası'nda Rum Nüfusu

Yerleşim Yerleri	Nüfus	Oranı
Söke Kazası merkezi	533	28,1
Kızılkilise Karyesi	10	0,5
Kemer Karyesi	11	0,5
Yeniköy Karyesi	283	14,9
Kelebiç Karyesi	518	27,2
Domatça Karyesi	507	26,7
Tozburgazı Karyesi	40	2,1
Toplam	1902	100

Görüldüğü gibi, kaza dâhilindeki Rum nüfusun %82'si kaza merkezi ile Kelebiç ve Domatça Karyelerinde yaşamaktaydı. En az nüfus ise Kızılkilise ve Kemer Karyelerinde bulunuyordu. Bu yıllardaki Rum nüfusu 1831 nüfus verileriyle kıyaslandığında, kaza genelinde Rum nüfusunda bir artışın olduğu görülüyor.

Bir önceki başlıkta da belirttiğimiz üzere, defterlerde nüfus kaydının devam ettiği süre zarfı içerisinde hem yeni doğanların hem de ölen şahısların kaydına yer veriliyordu. Dolayısıyla bu bilgiler, kaza dâhilindeki Rum toplumunun nüfus artış hızı hakkında bize bir bilgi vermesi açısından önemlidir. Her iki defterde Söke Kazası dahilinde toplam 90 doğum kaydı varken, 55 de ölüm kaydı yer almaktadır. Toplam nüfus içerisinde doğum ve ölüm sayısı hesaba katıldığında nüfus artış hızının %2 civarında olduğu söylenebilir. Defterlerdeki doğum ve ölüm tarihlerinden, nüfus yazımı sürecinin 2-3 yıl (H.1256-58/ M.1840-43) gibi bir zaman diliminde tamamlandığı dikkate alınrsa, 1831 Nüfus sayımı verileriyle 1840-41 yılına dair veriler kıyaslandığında, bu zaman aralığında kazadaki Rum nüfusunun normalin üzerinde bir artış gösterdiği ve bu artışın farklı hususlara bağlı olarak gelişmiş olabileceği ifade edilebilir.

Bilindiği gibi, Yunan İsyanı neticesinde Batı Anadolu'da yaşayan Rumlardan bir kısmı, güvenlik endişesiyle Yunan adalarına doğru göç etmişti. Fakat ortam sakinleşince, Rumların adalardan tekrar Batı Anadolu'ya doğru geldikleri görülmüştü. Yine 1839 Tanzimat Fermanı'nın İlanı da adalarda yaşayan Rumların daha rahat bir idare olan Osmanlı idaresini tercih etmelerine neden olmuştu. Ayrıca Batı Anadolu'nun tarım ve ticarete elverişli olması, Rumlar için bu coğrafyanın cazibesini artırmaktaydı¹³. Dolayısıyla bölgedeki Rum nüfusu, belirtilen nedenlerin de etkisiyle daima artış göstermişti.

Bu tarihlerde Söke Kazası'nda Ermeni nüfusuna dair Osmanlı Arşivi'nde herhangi bir defter kaydına rastlanmıyor. Gerek 1831 nüfus sayımında gerekse 1881-82 ve sonraki nüfus sayımlarında kaza dahilinde Ermeni nüfusuna dair bilgi verildiğine göre, incelediğimiz dönemde de kazada Ermenilerin yaşıyor olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak Ermenilere ait şu an incelediğimiz döneme ait elimizde herhangi bir nüfus defteri mevcut olmadığı için, bu çalışmada sadece Rumlar incelemeye tabi tutulmuştur.

II. 2959 ve 2960 Numaralı Nüfus Defterleri

Söke Kazası'nda yaşayan reayanın nüfus bilgilerine dair Osmanlı Arşivi'nde iki defter bulunmaktadır. Bu defterlerin her ikisi de H.1256 (M. 1840-41) yılına aittir. 2959 numaralı defterin kapağında "Söke Kazası Rûmiyânın nüfus defteri" kaydı yer alırken, 2960 numaralı defterin ikinci sayfasında, nüfus bilgilerinin verilmeye başlandığı sayfanın hemen başında, "Sığla Sancağı'nda Söke Kazası'nın yerlül olarak Rumiyan bekarın sin ve eşkali tasrihiyle nüfus defteri" şeklinde bir kayıt mevcuttur. İlk defter 23.5 x 56.5 cm ebadında ve 96 sayfadan oluşurken, ikinci defter ise 20 x 55 cm ebadında ve 28 sayfadan ibarettir.

Defterlerde benzer diğer defterlerde olduğu gibi, hane kaydına göre aile reisinin adı başa yazılırken çocukların isimleri yaş sırasına göre kaydedilmiştir. Hane içerisinde aileden olmayıp yetim olduğu için himaye edilen veya "besleme" diye tabir edilen diğer şahıslar, aile bireylerinden sonra yazılmıştır. Ayrıca bir hanede kalan şahıslar, o hanenin sahibi değiller ise evvela hane sahibinin ismi veriliyor, akabinde hanede oturan şahısların kirada oldukları belirtilerek isimleri ve diğer bilgiler zikredilmiştir. Defterlerde isimlerin yanında 14-15 yaşından büyük şahısların eşkalleri belirtilmiştir. Bu hususla ilgili kayıtlar umumiyetle bıyık ve sakalların rengi (sarı bıyıklı, kara bıyıklı, ak bıyıklı veya kara sakallı gibi) ile şahısların boylarına ait bilgileri (kısa, orta veya uzun boylu) içermektedir. Bunların yanında henüz sakalı veya bıyığı çıkmayanların ifade edildiği "şabb-ı emred" tabiri ile bıyık ve sakalı yeni çıkanlar için kullanılan "ter bıyıklı" tabirleri de defterlerde yer almıştır. Ayrıca genellikle 17-18 yaşından itibaren şahısların hangi mesleği icra ettiğine dair bilgiler de defterlerde mevcuttur. İsim ve diğer bilgilerin en altında şahısların yaşları kaydedilmiştir.

¹¹Karal, *age*, s. 207; Karpat, *age*, s.234.

¹² Bu nüfus bilgileri için bk.:BOA 2959 nr. NFS.d... ve 2960 nr. NFS.d..., H.1256 (M. 1840-41).

¹³Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, Çev: Devrim Evcı, Ayraç Yayınları, Ankara 1997, s. 28.

2959 numaralı defter incelendiğinde, her bir şahıs için verilen sıra numaralarında bazı hataların yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin Yeniköy Karyesi'ne ait nüfus listesinde 11, 130, 132 ve 221. sıra numaralarının ikişer defa yazıldığı görülüyor¹⁴. Aynı şekilde Kelebiç Karyesi'ne ait nüfus kayıtlarında da benzer hataların yapıldığı ve 31, 36, 241, 380 ile 414 sıra numaralarının iki defa kullanıldığı anlaşıyor¹⁵. Benzer bir hata da Domatça Karyesi'ne dair kayıtlarda mevcuttur. Burada sadece 330. sıra numarası tekrar yazılmıştır¹⁶. Bununla beraber kayıtlarda Domatça Karyesi'yle ilgili başka bir hata daha vardır ki, defterin 71. sayfası 231. sıra numarası ile biterken 72. sayfaya geçildiğinde 240. sıra numarası ile devam ettiği görülüyor¹⁷. Dolayısıyla burada 8 sıra numarasının noksan kaydedildiğini ifade etmek gerekiyor. Biz bu nüfus defterindeki bilgileri, defterde yer alan ve muhtemelen nüfus kayıtlarının biraz aceleyle yazılması nedeniyle oluşan bu hataları dikkate alarak değerlendireceğiz. Bu çalışmada kullanmış olduğumuz 2960 numaralı defterde ise herhangi bir eksik veya hatalı kayda rastlanmamıştır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, 2959 numaralı defter Söke Kazası'nın merkezi ile Kızılkilise, Kemer, Yeniköy, Kelebiç, Domatça ve Tozburgazı Karyelerinde yaşayan çocuk, genç ve yaşlı bütün Rumların bilgisini içermekte iken 2960 numaralı defter ise sadece Söke Kazası'nın merkezi ile Yeniköy, Kelebiç, Domatça ve Tozburgazı Karyeleri'nde yaşayan bekar Rumların bilgilerini ihtiva etmektedir. Her iki defterde Söke Kazası'nda yaşayan toplam 1902 Rum erkek nüfusuna dair bilgi yer almaktadır.

Bu defterlerin kayıt ve muhafazasının devlet için en önemli gerekçesini oluşturan husus gayrimüslimlerin mâli güçlerine göre ödeyecekleri cizye vergisiydi. İleride daha detaylı bilgi vereceğimiz üzere, gayrimüslimlerin verecekleri cizye oranları şahıslara ait verilen bilgilerin en başına ve kırmızı kalemle yazılmak suretiyle belirtilmişti. Bütün bu bilgilerden sonra yazımın devam ettiği süre zarfında bölgede yaşanan doğum veya ölüm olayları da kayıtlara geçmiştir.

III. Söke Kazası'ndaki Rum Nüfusun Yaş Durumu

1840/41 tarihli Nüfus defterinde gayrimüslim unsurlar içerisindeki Rumların yaş durumlarına dair bilgiler elde edilebilmektedir. Tablo:2'de bununla ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur.

Tablo 2. Rum Nüfusun Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Yaş Aralıkları	Söke Kasabası	Yeniköy Karyesi	Domatça Karyesi	Kelebiç Karyesi	Kızılkilise Karyesi	Tozburgazı Karyesi	Kemer Karyesi	Toplam
0-5	86	51	70	99	3	9	3	321
6-10	80	38	87	68	1	3	4	281
11-15	59	18	38	31		2		148
16-20	33	12	40	44		4	1	134
21-25	58	39	57	55	2		1	212
16-30	38	23	39	40	3	1		144
31-35	47	18	48	42		7	2	164
36-40	30	18	38	30		6		122
41-45	23	8	20	43		3		97
46-50	17	15	21	14		2		69
51-60	25	15	24	14	1	1		80
61-70	2	3	3	14		1		23
71 ve üzeri	4	2	1	7				14
Yeni Doğan	30	22	21	16		1		90
Belirtilmeyen	1	1		1				3
Toplam	533	283	507	518	10	40	11	1902

Toplamda 1902 Rum nüfusun yer aldığı Söke'de, Söke merkez başta olmak üzere Kelebiç, Domatça ve Yeniköy'de %97'ye ulaşan bir yoğunluk söz konusudur. Görüldüğü üzere en fazla yaş oranı sırasıyla 0-5 yaş, 6-10 yaş ve 21-25 yaş arasındadır. Yani genç nüfus yoğunluktadır. Buna yeni doğanları da eklediğimiz

¹⁴Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Bundan sonra BOA şeklinde yazılacaktır), 2959 Numaralı Nüfus Defteri (NFS.d...), s. 29, 34 ve 38.

¹⁵BOA, 2959 nr. NFS.d..., s.46, 53, 57 ve 58.

¹⁶BOA, 2959 nr. NFS.d..., s. 74.

¹⁷BOA, 2959 nr. NFS.d..., s. 71-72.

takdirde bu oran daha da yukarıya çıkacaktır. Tabloya baktığımızda 40 yaş altı nüfus toplam nüfusun %85'ine tekabül etmektedir ki bu da nüfusun ne derece dinamik vaziyette olduğunu gösterir.

Bu tablodan, bütün gayrimüslimlere ya da kadınlara vb. yer verilmediği için net bir bilgi elde edemesek de, mevcut verilere bakarak yaşlı nüfusun çok daha az olduğu görülür. Öyle ki belirtilmeyenleri de bu kısım içerisine dâhil edersek 40 yaş üzeri toplam nüfus 376 olup, bu da toplamın yaklaşık %20'sine denk gelmektedir. Her bir karyeyi kendi içerisinde incelediğimizde ise, Söke merkezde toplam 533 nüfus içerisinde 461 nüfusun 40 yaş ve altı olduğu ve bunun genel toplamda oranının %24, kendi merkezine oranının %86 olduğu görülür. Geri kalan 40 yaş üzeri 72 kişi ise genelde %0,3, kendi toplamında ise %14'lük bir orana sahiptir. Yeniköy Karyesinde; toplam 283 nüfustan 40 yaş ve altı 239 kişi ki bunun genele oranı %13 ve kendi içerisindeki oranı ise %84'tür. 40 yaş üzeri olan 44 kişinin ise genele oranı %0,2 iken, kendi toplamındaki oranı %16'dır. Domatça Karyesinde; toplam 507 nüfus bulunmakta olup bu nüfustan 438 kişi 40 yaş ve altıdır. Bunun genele oranı %23 iken, kendi toplamına oranı %86'dır. Yaşlı nüfus olarak belirtilen 69 kişi ise genelde %0,3'lük bir orana sahipken, kendi karyesindeki oranı ise %14'e denk gelmektedir. Kelebiç Karyesinde bulunan 518 nüfusun 425'i 40 yaş ve altıdır. Bunun oranı ise genel nüfusta %22 ve kendi içerisinde %82'dir. Geriye kalan 40 yaş üzeri 93 kişinin oranı da genelde %0,4 ve kendi içerisinde ise %18'dir. Bunların dışında Kızılkilise Karyesinde 40 yaş üzeri sadece 1 kişi yer alırken, Kemer Karyesinde 40 yaş üzeri hiç Rum bulunmamaktadır. Tozbugazı Karyesinde de sadece 7 kişi 40 yaş ve üzeridir.

Bütün bunları dikkate aldığımızda Söke ve karyelerinde %80'in üzerinde bir genç nüfus yaşamakta ve yaşlı nüfus buna oranla pek az bir oran teşkil etmektedir.

IV. Söke Kazası'ndaki Rum Nüfusun Fiziksel Özellikleri

Nüfus defterlerinde kayıt altına alınan kişilere ait doğum ve ölüm tarihi gibi bilgilerin yanında fiziksel özelliklerin yazıldığı bilinmektedir. Fiziksel özellik olarak da genellikle boy, sakal, bıyık, özür durumları referans olarak alınmaktadır. Özür durumları nüfus sayımlarının asker alımı için de kullanılmasından dolayı kaydedilmektedir¹⁸. Defterlerde Rumlar boylarına, bıyık ile sakal renklerine ve sakal ve bıyıklarının olup olmamasına göre ayrılmıştır. Yani fiziksel özelliklerini tanımlayabilecek özelliklerin yazılmasına dikkat edilmiştir.

Tablo 3. Rumların Bıyık ve Sakal Renklerine Göre Fiziki Özellikleri

	Söke Kasabası	Yeniköy Karyesi	Domatça Karyesi	Kelebiç Karyesi	Kızılkilise Karyesi	Tozbugazı Karyesi	Kemer Karyesi	Toplam
Ak	11	3	14	16		1		45
Kara	52	16	48	59		4		179
Kır	31	28	61	29	1	6		156
Kumral	92	44	69	83	2	5	3	298
Sarı	40	27	60	51	2	5		185
Toplam	226	118	252	238	5	21	3	863

Tablodan da anlaşılacağı üzere kişiler bıyık ve sakal renklerine göre ak, kara, kır, kumral ve sarı olarak sınıflandırılmıştır. Toplam nüfus içerisinde kumral sakal ve bıyığa sahip olanlar en fazla orana sahiptir. Bundan sonra sırasıyla sarı, kara, kır ve ak sakal ve bıyıklılar gelmektedir. Bunlar içerisinde kumral sakal ve bıyığı olanların oranı %35, sarı olanların oranı %21, kara olanların oranı %21, kır olanların oranı %18, ak olanların oranı ise sadece %5'tir.

Bu oranları karye bazında incelediğimizde ise Söke merkezde toplam 226 Rum bulunmakta olup, kumral olanların sayısı 92'dir. Genel toplamda oranı %11, kendi merkezindeki oranı ise %41'dir. Kara sakal ve bıyıklıların sayısı 52 olup, genel toplamda oranı %6, kendi içerisindeki oranı da %23'tür. Sarı olanların sayısı 40 olup, genele oranı %4, kendi içerisindeki oranı ise %18'dir. Kır sakal ve bıyıklıların sayısı 31 ve genele oranı %4, kendi içerisindeki oranı da %14'tür. Ak sakal ve bıyığı olanların sayısı 11 ve bunun da genele oranı %1, kendi içerisindeki oranı da %4'tür.

Yeniköy Karyesinde ise 118 nüfustan 44'ü kumraldır. Bunun genel toplama oranı %5, kendi içerisindeki nüfusa oranı ise %37'dir. Kır sakallıların sayısı ise 28 ve genel oranı %3, kendi nüfusuna oranı da %24'tür. Bundan sonra ise sarı sakal ve bıyıklılar gelir. Onun sayısı ise 27 olup, genele oranı %3, kendi içerisindeki oranı %23'tür. Kara olanlarının sayısı 16 olup, genel nüfusa oranı %2 ve kendi içerisindeki oranı da %14'tür. Ak sakal ve bıyığı olanların sayısı da 3 olup, bunun genele oranı %0,3 ve kendi nüfusuna oranı da %3'tür.

Toplam nüfus içerisinde en kalabalık yer olan Domatça Karyesinde ise 252 Rum nüfus yaşıyordu. Bunlardan sakal ve bıyıklarına göre en fazla sayıya sahip olan diğer karyelerde de olduğu gibi kumral olanlardı. Kumral olanların sayısı 69'dur. Bunun genel nüfus içerisindeki oranı %8 ve kendi karyesi içindeki oranı da %27'dir. Kır bıyık ve sakalı olanların sayısı ise 61 idi ve bunun genele oranı %7, kendi nüfusuna

¹⁸ Salih Akyel-Kamil Özdemir, "1835 Tarihli Nüfus Defterine Göre Tirebolu'da Gayrimüslim Nüfus Yapısı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 37, 2015, s. 172.

oranı %24'tür. Sarı olanların sayısı 60 idi ve genel nüfusa oranı %7 ve kendi karye nüfusuna oranı da %4'tür. Kara olanların sayısı 48 olup, genel nüfusa oranı %5, kendi nüfusuna oranı da %19'dur. En az sayıda bulunan ak sakal ve bıyıklıların sayısı ise 14 olup, bunun genel nüfus içerisindeki oranı %2 ve kendi nüfusuna oranı da %6'dır.

Domatça Karyesinden sonra en fazla nüfusa sahip yer olan Kelebiç Karyesinin nüfusu 238'dir. Bu nüfus içerisinde kumral olanların sayısı 83 ve bunun genel nüfus içerisindeki oranı %10, kendi nüfusuna oranı da %35'dir. Kara sakal ve bıyıklı olanların sayısı 59 ve genele oranı %7, kendi nüfusuna oranı da %25'tir. Sarı olanların sayısı ise 51 olup, genel nüfusa oranı %6, kendi nüfusuna oranı da %21'dir. Kır olanların sayısı da 29'dur ve bunun oranı da genelde %3, kendi içerisindeki oranı %12'dir. Burada da yine en az sayıda olan ak sakal ve bıyıklılardır ki bunların sayısı 16'dır. Bunun genele oranı %2, kendi içerisindeki oranı da %7'dir.

Kızılkilise Karyesi, Kemer Karyesinden sonra en az nüfusun bulunduğu yerdir ki toplamda 5 nüfus bulunmaktadır. Tabii burdaki kasıt erkek nüfus içindir. Bunlardan 2 kumral, 2 sarı ve 1 tane de kır sakal ve bıyıklı bulunmaktadır. Tozburgazı Karyesi de az nüfusa sahip olan yerlerdendir ve bunu da toplamı 21'dir. Bunlardan 6 kır, 5 kumral, 5 sarı, 4 kara ve 1 ak sakal ve bıyıklı şahıs bulunmaktadır. En az nüfusun bulunduğu yer ise Kemer Karyesi olup sadece 3 erkek Rum nüfus bulunmaktadır. Bunların 3'ü de kumral sakal ve bıyıklılar arasındadır.

Tablo 4. Rumların Sakallı/Bıyıklı veya Sakalsız/Bıyıksız Oluşlarına Göre Fiziki Özellikleri

	Söke Kasabası	Yeniköy Karyesi	Domatça Karyesi	Kelebiç Karyesi	Kızılkilise Karyesi	Tozburgazı Karyesi	Kemer Karyesi	Toplam
Bıyıklı	221	115	250	236	5	20	3	850
Sakallı	5	3	2	2		1		13
Ter Bıyıklı	35	27	43	42	1	1		149
Sakalı/bıyığı Olmayan (şabb-ı emred)	21	9	29	30		5	1	95
Toplam	282	154	324	310	6	27	4	1107

Sakal ve bıyık renklerine göre tasnif etmiş olduğumuz Rum nüfusun, aynı zamanda nüfus defterine sakal ve bıyığın olup olmamasına göre yazıldığını görmekteyiz. Bunlar sakallı, bıyıklı, ter bıyıklı yani daha bıyıklı yeni çıkmakta olan ve şabb-ı emred yani sakal ve bıyığı olmayan olarak ayrılmıştır. Bu şekilde tasnif edilmiş nüfusun toplamı 1.107 kişidir. Bunlardan bıyıklı olanlar en fazla nüfusa sahip kısımdır ki toplamda 850 kişinin bıyıklı olduğu görülmektedir. Bunun oranı ise %77 gibi yüksek bir seviyededir. Bıyıklı yeni çıkan ter bıyıklıların sayısı da 149 ve bunun oranı ise %13'tür. Sakalı ve bıyığı olmayan şabb-ı emred sayısı da 95'tir. Bunun toplam nüfus içerisindeki oranı %9'dur. Sakallı olanların sayısı ise en az sayıya sahiptir ve onların sayısı 13'tür. Toplam nüfus içerisinde bunların oranı %1'dir.

Bu dağılımı karye bazında incelediğimizde ise Söke Kasabasında toplamda 282 nüfus bulunuyordu ki bu da genel nüfusun %25'ini teşkil etmektedir. Bunların içerisinde en fazla sayıya sahip olanı bıyıklılardır ve 221 kişi bulunmaktadır. Bu 221 kişinin genel toplamdaki oranı %20'dir. Kendi nüfusuna oranı ise %78'dir. Ter bıyıklıların sayısı da 35'tir ve bunun genele oranı %3 iken, kendi nüfusuna oranı %12'dir. Şabb-ı emred olanların sayısı ise 21'dir ve bunun da genele oranı %2 ve kendi içerisindeki oranı da %7'dir. En az sayıya sahip olan sakallılar ise sadece 5 kişidir. Bunun genel nüfus içerisindeki oranı %0,4, kendi içerisindeki oranı da %2'dir.

Yeniköy Karyesinde de 154 Rum erkek nüfusu bulunmakta olup bunlar içerisinde 115 kişiyle en fazla sayıya sahip olan bıyıklılardır. Bu 115 kişinin genel toplama oranı %10 ve kendi karyesi içerisindeki oranı da %75'tir. Bıyıklı olanlardan sonra ikinci sırada ter bıyıklılar gelmektedir ve bunların sayısı 27'dir. Ter bıyıklıların genel nüfus içerisindeki oranı %2, kendi içerisindeki oranı da %23'tür. Şabb-ı emredlerin sayısı ise 9 olup, bunun genel toplamdaki oranı %0,8, kendi karye nüfusuna oranı da %7'dir. En az sayıya sahip olan sakalı olanların sayısı ise sadece 3'tür. Bunun genel toplam içerisindeki oranı %0,2 iken, kendi karyesindeki oranı %3'tür.

Genel toplam içerisinde en fazla Rum erkeğin bulunduğu yer olan Domatça Karyesinde toplamda 324 kişi bulunmaktadır. Bunun genel toplam içerisindeki oranı %29'dur. Domatça Karyesinde de, diğerlerinde olduğu gibi, en fazla nüfusa bıyıklılar sahiptir ki bunların sayısı 250'dir. Bıyıklı olanların genel toplam içerisindeki oranı %23 iken kendi karyesi içerisindeki oranı da %77'dir. Bundan sonra ter bıyıklılar gelmektedir ve bunların sayısı 43'tür. Bu sayının genele oranı %4, kendi içerisindeki oranı %13'tür. Şabb-ı emred olanların sayısı da 29'dur ve bunun oranları genelde %3, kendi karyesine oranı da %9'dur. Sakallı olanlar diğer karyelerde olduğu gibi en az sayıya sahiptir ve yalnızca 2 kişiden oluşmaktadır. Bunun oranları genelde %0,2 iken karye içindeki oranı %0,6'dır.

Domatça Karyesinden sonra en fazla Rum nüfusun bulunduğu yer olan Kelebiç Karyesinde 310 Rum erkek nüfusu bulunuyordu ve bunlardan 236'sı bıyıklı kısımda yer alıyordu. Bıyıklı olanların genel

nüfus içerisindeki oranı %21, kendi karyesindeki oranı ise %76'dır. Bu karyede ter bıyıklı olanların sayısı ise 42 olup, bunun genel nüfus içerisindeki oranı %3, kendi içindeki oranı da %14'tür. Şabb-ı emred olanların sayısı 30 olup, genel nüfusa oranı %3, kendi karyesindeki oranı da %10'dur. Sakallı olanların sayısı bu karyede de yok denecek kadar az olup, sadece 2 kişi vardır. Bunun oranı ise genelde %0,2 iken kendi karyesinde %0,6'dır.

Geriye kalan 3 karye olan Kızılkilise, Tozbugazı ve Kemer Karyelerinde çok düşük sayıda Rum erkek nüfusu bulunmaktadır. Bıyıklı, sakallı, ter bıyıklı ve şabb-ı emred olarak Tozbugazında 27, Kızılkilise Karyesinde 6 ve Kemer Karyesinde ise 4 kişi bulunmaktadır.

Tablo 5. Rumların Boylarına Göre Fiziki Özellikleri

Boy durumları	Söke Kasabası	Yeniköy Karyesi	Domatça Karyesi	Kelebiç Karyesi	Kızılkilise Karyesi	Tozbugazı Karyesi	Kemer Karyesi	Toplam
Kısa	24	7	12	44	1	1	3	92
Orta	176	73	192	126	2	17	1	587
Uzun	84	66	99	129	3	6		387
Toplam	284	146	303	299	6	24	4	1066

Nüfus defterinde verilen fiziksel özelliklerden birisi de boylarla ilgili bilgilerdir. Defterde bunlar kısa, orta ve uzun boylu olarak sıralanmışlardır. Toplamda 1.066 kişi içerisinde en fazla olan grup orta boylu olanlardır ve bunların sayısı 587'dir. Bundan sonra uzun boylu kesim gelir ve onlarda 387 kişidir. Kısa boylu olanlar ise en az sayıya sahiptir ve 92 kişiden oluşmaktadır. Bunların oranlarına baktığımızda ise orta boylu olanlar toplam nüfusun %55'ini, uzun boylu olanlar %36'sını, geriye kalan kısa boylular ise %9'unu teşkil etmişlerdir. Bu sıralamada diğer fiziksel özelliklerde olduğu gibi, birinci sırada Domatça Karyesi, ikinci sırada Kelebiç Karyesi, üçüncü sırada Söke Kasabası, dördüncü sırada Yeniköy Karyesi, beşinci sırada Tozbugazı Karyesi, altıncı sırada Kızılkilise ve son sırada ise Kemer Karyesi yer almaktadır.

Bu dağılımı karyeler bazında incelediğimizde Söke Kasabasında belirtilen fiziksel özelliklerde 284 kişi bulunmaktadır ve bunun genel toplam nüfus içerisindeki oranı %27'dir. Genel toplam içerisindeki dağılıma uygun olarak burada da en fazla orta boylular bulunmaktadır ve bunların sayısı 176'dır. Oranları ise genel toplam içerisinde %17 iken, kendi kasabasındaki oranı %70'tir. Orta boylulardan sonra en fazla sayıya sahip uzun boylular ise 84 kişidir. Bu sayının genele oranı %8, kendi içerisindeki oranı da %30'dur. En az sayıya sahip olan kısa boylular da 24 kişidir. Bunun oranı ise genel toplamda %2, kendi kasabasındaki oranı ise %8'dir.

Yeniköy Karyesinde dağılımı yapılmış olan fiziksel özelliklerde 146 kişi vardır. Bunun genel toplam içerisindeki oranı %14'tür. Bu karyede de orta boylular en fazla sayıya sahiptir ve 73 kişi bulunmaktadır. Orta boyluların genel nüfusa oranı %7, kendi karyesindeki oranı da %50'dir. Uzun boyluların sayısı ise 66 olup, genel nüfus içerisindeki oranı %6, kendi karyesindeki oranı %45'tir. Geriye kalan 7 kişi de kısa boyluları oluşturmaktadır. Bunun oranı ise genel toplam içerisinde %0,6, kendi karyesindeki oranı da %5'tir.

En fazla sayı yine Domatça Karyesinde görülmektedir. Bu karyede toplamda 303 kişi bulunmakta olup, bunun genel toplam içerisindeki oranı %28'dir. Bu karyede de en fazla sayıya sahip olanlar orta boylulardır ve toplamda 192 kişi bulunmaktadır. Bunun genel toplam içerisindeki oranı %18, kendi karyesi içerisindeki oranı da %63'tür. Uzun boyluların sayısı ise 99 olup, oranları ise genel toplam içerisinde %9 iken, karye içerisindeki oranı %33'tür. An az sayıda bulunanlar yine kısa boylular olup, bunlardan da 12 kişi vardır. Genel toplam içerisinde kısa boyluların oranı %1, karye içerisindeki oranı da %4'tür.

Domatça Karyesinden sonra nüfus bakımından ikinci sırada Kelebiç Karyesi geliyor. Bu karyede toplamda 299 kişi vardır ve bunun genel nüfus içerisindeki oranı %28'dir. Bu karyede diğer karyelerden farklı olarak uzun boylular sayı olarak ilk sırada yer alıyor. Uzun boyluların sayısı burada 129'dur. Bunun genel toplam içerisindeki oranı %12 iken, kendi karyesindeki oranı %43'tür. Orta boylular ikinci sırada yer alıp, bunların sayısı ise 126'dır. Orta boyluların oranı genel toplam içerisinde %12, karye içerisindeki oranı da %42'dir. Yine Kelebiç Karyesinde de en az sayıda olan kısa boylular olmakla birlikte oran olarak en fazla kısa boylunun bulunduğu yer burasıdır ve toplamda 44 kişi bulunmaktadır. Bunun genel toplam içerisindeki oranı %4, karye içerisindeki oranı ise %15'tir.

Diğer fiziksel özelliklerin dağılımında olduğu gibi, geriye kalan üç karye yani Kızılkilise, Tozbugazı ve Kemer sayısal olarak çok düşük seviyede kalmışlardır. Bunlar içerisinde en fazla sayıya sahip olan Tozbugazı Karyesi olup, yalnızca 24 kişi vardır. Sırasıyla diğer iki karye olan Kızılkilise'de 6, Kemer'de ise yalnızca 4 kişi bulunmaktadır.

V. Cizye Vergisi ve Söke'de Rumların Vergi Durumu

Cizye "*kâfi gelmek; karşılığını vermek, ödemek*" manasındaki ceza masdarından türemiş bir isim olup, İslam literatüründe tebaadan olan gayrimüslimlerin ödedikleri vergiye, harbi olanlardan ayrı tutulmalarına,

can ve mal güvenliğine kavuşturulmalarına karşılık sayıldığı için bu ad verilmiştir¹⁹. Cizyenin ortaya çıkışı ve kimlerden alınacağına dair ilk bilgi Kur'an-ı Kerim'deki Tevbe Sûresi'nde yer almaktadır. Hicretin 9. yılında inmiş olan bu surenin 29. ayetinde "Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendilerine din edinmeyen kimselerle küçükler elleleriyle cizye verinceye kadar savaşın"²⁰ denilerek, bu verginin dini bir temeli de oluşturulmuştur.

Böylece İslam hukukunun Müslüman olmayanlarla ilgili hükümleri ortaya çıkmaya başladı ve Hz. Muhammed'in Müslüman olmayanlarla yapmış olduğu anlaşmalar, bu hükümlerin esasını teşkil etti. Örneğin H. 7 / M. 629 tarihinde Hayber Yahudileri ile bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşmaya göre, "halk yerinde kalacak, malları elinden alınmayacak, ancak huna karşılık onlar da her yıl mahsullerinin yarısını verecekler" idi. Daha sonra Fedek ve Vadi'u'l-Kura Yahudileri de aynı şartlarla anlaşmalar yaptılar. Bahreyn seferi sonunda yapılan anlaşmaya göre ise, Müslüman olmayan halktan "cizyetü'l-arz" denilen bir vergi alınmıştı. "Toprak cizyesi" anlamına gelen bu deyim, kuşkusuz, "harac" ı ifade etmekte idi²¹.

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıla kadar bu vergiyi ifade etmek üzere genellikle haraç kelimesi kullanılmış, daha sonra cizye veya cizye-i şer'i yaygınlaşmıştır. Nas ve ictihadlarla belirlendiği fermanlarda zikredilen cizye, Osmanlılar için toplanması ve harcanması özel bir itina isteyen şer'î bir vergi idi. Doğrudan devlet hazinesi için padişaha bağlı görevlilerce toplanırdı²². Osmanlılar, gerek ırk, gerek kültür, gerek iklim ve diğer iktisadî ve hayatî şartlar bakımından birbirinden çok ayrı bölgeler kaplayan imparatorluklarındaki, vergi kanunnamelerini, merkezde, İstanbul'da vücuda getirerek bütün ülkeye teşmil etmemiş, bilakis birbirinden ayrı olan bu bölgelerin her birine en uygun vergi kanununu yapmak akıllılığını göstermiştir²³.

Osmanlı İmparatorluğu vilâyet kanunnamelerine göre, bir zimmî (gayrimüslim) reayadan cizye vergisi alınabilmesi için evinden, bağından ve evi içindeki örtü döşek eşyasından başka, koyun, keçi, hububat, şarap gibi mahsullerinden üç yüz akça tutarında malı olması şarttı. Üç yüz akçaya gücü yetmeyenlerden hiçbir şey alınmazdı. Daha sonraları gayrimüslim reâyâ cizye tahsili hesabı için üçe ayrılmıştır: ganî (zengin), mütevasıt-ülhal (orta halli), ednâ (fakir). Artık cizye tahsili de buna göre yapılmıştır²⁴. Bununla birlikte cizye vergisi alınabilmesi için olgunluk çağına gelmiş erkek olması da gerekliydi²⁵.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Osmanlı terminolojisinde cizye mükellefleri "âlâ", "evsat" ve "ednâ" şeklinde üç gruba ayrılıyordu. Bu terimler zengin, orta halli ve fakir gruplar için kullanılmakta olup gruplara dahil olanların ödedikleri cizye miktarları, saf gümüş olarak sırasıyla 48, 24 ve 12 şer'i dirhem, altın olarak 4, 2 ve 1 dinar şeklinde tesbit edilmişti. Osmanlı gümüş parasına göre 1691'den 1834'e kadar cizye miktarları aşağıdaki şekildedeydi (esedî kuruş olarak)²⁶:

Tablo 6. 1691-1834 Arası Cizye Vergisi Miktarları

Yıllar	Ala	Evsat	Edna
1102/1691	9	4,5	2,5
1108/ 1696	10	5	2,25
1156/1743	11	5,5	2,75
1218/1804	12	6	3
1231/1816	16	8	4
1239/ 1824	24	12	6
1242/1827	36	18	9
1244/1829	48	24	12
1249/ 1834	60	30	15

Cizye 1856 Islahat Fermanı ile kaldırılmıştır; zira bu ferman Osmanlı tebaası arasında eşitlik prensibi getirdiği için gayrimüslimlerin de askerlik hizmeti yapmaları gerektiği ortaya çıkınca, bunlardan belirli bir vergi alınmak suretiyle bu hizmetten muafiyetleri (bedel-i askeri) kararlaştırılmıştı. Böylece kaldırılan cizye vergisi bu ad altında mâhiyet değiştirerek 1907'ye kadar sürmüştür²⁷. Bu bilgiler ışığında Söke'de nüfus defterlerinde yer alan cizye vergisi ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloya çıkarılmıştır.

¹⁹ Mehmet Erkal, "Cizye Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, s. 42.

²⁰ Kuran-ı Kerim, *Tevbe* 9/29.

²¹ Hüseyin G. Yurdaydın, "İslam Devletlerinde Müslüman Olmayanların Durumu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.27, S. 1, 1986, s. 97-98.

²² Halil İnalçık, "Cizye Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, s. 45.

²³ Şinasi Altundağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.V, S.2, 1947, s. 189.

²⁴ Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.V, S.5, 1947, s. 494.

²⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, S.1, 1939, s. 56.

²⁶ İnalçık, agm, s. 46-47.

²⁷ Agm, s.48.

Tablo 7. Söke Kazasında Rumların Ödedikleri Cizye Vergisi

	Söke Kasabası	Yeniköy Karyesi	Domatça Karyesi	Kelebiç Karyesi	Kızılkilise Karyesi	Tozburgazı Karyesi	Kemer Karyesi	Toplam
Âlâ	7		4	9		1		21
Evsat	190	157	253	242	6	16	3	867
Ednâ	126	50	51	77		7	1	312
Toplam	323	207	308	328	6	24	4	1200

Öncelikle belirtmek gerekir ki, 10 yaşından küçükler vergiden muaftı. Ayrıca din adamları, yaşlılar, yabancı bir ülke pasaportuna sahip olanlar ile herhangi bir fizikî veya rûhî özrü bulunan kimseler de bu vergiden muaftı. Defterlerde bu vasıfları taşıyan toplam 39 şahsa ait kayıt mevcuttur. Söke Kazasında toplamda 21 âlâ (iyi), 867 evsat (orta) ve 312 ednâ (kötü) ekonomik duruma sahip olan kişi bulunmaktadır. Bunların toplamı ise 1.200'dür. Söke'deki Rumların zengin, orta halli ve fakir olmak üzere üç guruptaki oranlarına baktığımızda; zengin statüsüne sahip olanlar %2, orta halli olanlar %72, fakir olarak sınıflandırılanlar ise %26'lık bir kısmı teşkil etmişlerdir. Buna göre genel toplama bakarak buradaki Rumların büyük çoğunluğu orta hallidir ve bundan sonra fakirler iki kısmı oluşturmaktadırlar. Zengin sınıf ise çok az bir orana sahiptir.

Karyeler bazında bunu incelediğimizde ise Söke merkezde zengin7, orta halli 190 ve fakir 126 olmak üzere 323 kişidir. Oran olarak ise zenginler %2, orta halliler %59, fakir kesim ise %39 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun genel ile kıyasına bakınca burada orta sınıfın daha az olduğu ve fakir sınıfın önemli oranda artmış olduğu görülmüştür.

Yeniköy Karyesinde zengin sınıf bulunmamaktadır. Burada da orta halli 157, fakir olan ise 50 olmak üzere toplamda 207 kişidir. Orta halliler bu karyedeki nüfusun %76'sını, fakirler ise %24'ünü oluşturmuştur. Domatça Karyesinde ise zengin 4, orta halli 253, fakir olarak 51 kişi olmak üzere toplamda 308 kişi bulunmaktadır. Bunun kendi nüfusu içerisindeki oranları ise şöyledir: zengin %1, orta halli %82, fakir ise %17'dir. Bu karyede diğerlerinden çok daha fazla oranda orta sınıf bulunmaktadır. Kelebiç Karyesinde, zengin 9, orta halli 242, fakir olarak da 77 olmak üzere toplamda 328 kişi bulunmaktadır. Buna göre, zenginler %3, orta halliler %74, fakirler ise %13'lük bir orana sahiptir. Görüldüğü gibi zengin sınıfın en fazla olduğu yer Kelebiç Karyesidir. Geriye kalan üç karye olan Kızılkilise, Tozburgazı ve Kemer'de toplamda 34 kişi vergiye dahil edilmiştir. Bu üçünün arasında nüfus olarak yine en fazla oran Tozburgazı Karyesinde dir.

Tablo 6'daki cizye bedellerini esas aldığımız zaman, 1834 yılında cizye iyiden kötüye doğru 60, 30 ve 15 esed-i kuruş olarak sıralanmaktadır. Buna göre şöyle bir hesap çıkmaktadır: âlâ bedeli: 1.260 kuruş, evsat bedeli: 26.010 kuruş, ednâ bedeli ise: 4680 kuruştur.

Bu dönemde kuruş para devri olarak ifade edilmektedir. 1688'den başlayıp 1879 yılına kadar devam eden 191 yıl boyunca bu para birimi kullanılmıştır. Bu dönemde altın 160 akçe farz edilerek, kuruşa 80 akçe değer konulmuştur²⁸. Bu dönemde kullanılan esedi kuruş, Osmanlıların "rex daller" adıyla bastıkları gümüş paraya üzerinde aslan bulunduğu için, aslanlı kuruş ya da esedi adını vermişlerdir. Muhtemelen bu para Orta Avrupa'dan, Alman kuruşları olan Gül den Groschenlerle birlikte girmiştir. Daha sonra da Hollandalıların Akdeniz ticaretine etkili bir şekilde katılmalarıyla kendileri tarafından doğrudan doğruya getirilmeye başlanmıştır. Hollandalıların doğuda çok rağbet gören kuruşlarını diğer devletle, bu arada İngilizler de taklit etmişler ve arslan resmi bulunan kuruşları doğru pazarlarına sürmüşlerdir²⁹.

VI. Söke'de Rumların Kullandığı İsimler

Defterlerden tespit edebildiğimiz kadarıyla Söke Kazası'nda yaşayan Rum erkeklerin yaygın olarak kullandığı isimler aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 8. Söke Kazasında Rumların Kullandığı İsimler

İsimler	Söke Kasabası	Yeniköy Karyesi	Domatça Karyesi	Kelebiç Karyesi	Kızılkilise Karyesi	Tozburgazı Karyesi	Kemer Karyesi	Toplam
Anderya	4	3	4	4				15
Andon	18	11	14	18	1	3		65
Atnaş	7	2	1	11				21
Dimitri	39	23	47	36		3	2	150
Estavri	5	3	4	2	1	1		16
Estelyanos	2	2		10				14
Estemat	8	3	11	10		1		33
Hiristo	8	6	8	3				25

²⁸ Mustafa Öztürk, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1493-1497.

²⁹ Halil Sahillioğlu, "Esedi Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, C. XI, s.368-369.

Hiristodolo	4	2	5	3				14
Kıstandi	40	33	53	47		2		175
Kiryako	3	1	6	7				17
Manol	45	27	47	40		4		163
Mihal	27	21	18	25	1	2		94
Nikola	51	24	45	51	1	6	3	181
Panayot	11	8	9	13	1	1	1	44
Petro	5	3	5	1				14
Save	2		7	1		1		11
Todori	6		7	7				20
Vasil	8	4	4	6				22
Yanako	21	5	3	5		1		35
Yani	42	49	61	65	1	4	1	223
Yorgi	79	39	80	76	2	5	3	284
Toplam	435	269	439	441	8	34	10	1636

Kaza genelinde genel Rum nüfusu 1.902 olduğuna göre burada sadece en fazla kullanılan isimlere yer verilmiştir. Buna göre 10 ve üzeri kullanılan isimler bu listeye dahil edilmiştir. Bunların dışında kullanılan isimlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: Aleksandri, Aleksi, Anastaş, Angeli, Arslan, Avram, Elya, Ergiri, Estani, Esteradi, Esteri, Esteryo, Gavril, Hıralambo, Lamro, Marko, Matyo, Pandeli, Pavli, Solomon, Sotiri, Yerasimo ve Zaherya'dır.

Söke Kazasının genelinde en çok kullanılan isim 284 kişi ile Yorgi'dir. Ondan sonra Yani, Nikola, Kıstandi, Manol, Dimitri gibi isimler sıralanmaktadır. En fazla kullanılan isim olan Yorgi'nin genel toplam içerisindeki oranı %17, Yani'nin %14, Nikola'nın oranı ise %11 olarak karşımıza çıkmaktadır.

VII. Söke'de Rumların Mesleki Dağılımı

Söke nüfus defterlerindeki mesleklere baktığımız zaman, 50'nin üzerinde farklı meslek grubunun olduğu görülür. Buradaki Rumlar çok farklı mesleklere sahip olmakla birlikte, belirli meslekler üzerinde yığılma olurken, bazısında oran olarak çok düşük bir paya sahiptirler. Mesela tüccar, tütüncü ve mimar gibi meslekler çok az sayıda kalırken çiftçi, gündelikçi ve hizmetkar gibi mesleklerin oranı çok yüksektir. Söke'deki mesleklerin fazlalığı sebebiyle tabloda sadece 10 ve üzerindeki şahıstan bu mesleğe sahip olanların bilgisi verilmiştir.

Tablo 9: Söke'deki Rumların Meslek Dağılımı

Meslekler	Söke Kasabası	Yeniköy Karyesi	Domatça Karyesi	Kelebiç Karyesi	Kızılkilise Karyesi	Tozburgerazı Karyesi	Kemer Karyesi	Toplam
Babuşçu	10			1				11
Bahçıvan	13	4	3	4	3	1		28
Bakkal	7	2	6	6			1	22
Bargirci	4	3	12	2				21
Çiftçi	27	38	111	146		1	1	324
Çoban	9	25	45	29				108
Çuhacı	10							10
Değirmenci	8	2	2	7		3		22
Dülger	10		1	2				13
Gündelikçi	15	33	24	24	1	11	1	109
Hizmetkâr	8	6	24	20		1		59
Kıracı	3	2	9	12				26
Kovancı			11	6		2		19
Meyhaneci	13		2	4				19
Rençber	12	3		5	1			21
Şerbetçi	2	7	1					10
Terzi	15		1	1				17

Tabloya baktığımızda 17 farklı mesleğin 10 ve üzerinde kişi tarafından devam ettirildiği görülür. Bu meslekler içerisinde en fazla sayıya sahip olan açık farkla çiftçiliktir. Neredeyse bütün diğer mesleklerin toplamı kadar bir sayıya sahip olan çiftçi kısmı bu bölgenin genel ekonomik yapısı hakkında da bilgi verir. Buradaki Rumların çok büyük bir kısmı tarımla meşguldür ve orta ve alt sınıfı teşkil etmektedirler. Zaten ödenilen cizye vergisinden de bu bilgilere ulaşılabilir. Diğer adıyla ayakkabıcılık olarak bildiğimiz babuşçu, bahçıvan, bakkal, çuhacı (çuha dokuyan ve satan kişi), değirmenci, dülger (yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse), meyhaneci, rençber³⁰ ve terzi en fazla Söke merkezde yer almaktadır. Diğer adıyla beygircilik olan bargirci, hizmetkâr, çoban ve kovancı Domatça karyesinde çoğunluğu teşkil etmektedir. Kelebiç karyesinde

³⁰ Rençber ve çiftçi, bu defterde farklı meslekler olarak ele alınmıştır. Çünkü çiftçi kendi toprağını ekip biçen kişi olarak bilinirken, rençber: tarım ya da yapı işlerinde çalışan gündelikçi işçi manasındadır. Bk: Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004, s. 671.

ise çiftçi ve kiracı sayısal çoğunluğu oluşturmuştur. Yeniköy karyesinde ise en fazla gündelikçi ve şerbetçi yer almaktadır.

Sonuç

Osmanlı Tarihi'nin sosyal ve ekonomik yönünün ortaya konmasında nüfus verilerinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. 1831 yılından itibaren belirli aralıklarla yapılan ve daha çok askerlik çağında olan erkeklerle vergi mükelleflerinin tesbitini amaçlayan bu sayımlar defterlere kaydedilmiş; devlet bu bilgiler istikametinde adımlar atmış veya kararlar almıştı. İşte bizim burada değerlendirdiğimiz H.1256 (M. 1840-41) yılına ait iki nüfus defteri (2959 ve 2960) de, Batı Anadolu'nun kıyı kesiminde önemli bir yerleşim birimi olan Söke Kazası'daki Rumların sosyo-ekonomik hayatına ışık tutmaktadır.

Bu çalışma vesilesiyle, Söke Kazası'ndaki Rum nüfusunun merkez ve karyelerdeki durumu ve nüfus yoğunluğu ortaya konmuş, kaza dahilindeki Rum nüfusun ekseriyetle Söke Kasabasıyla Domatça ve Kelebiç Karyelerinde yaşadığı tespit edilmiştir. Defterlerdeki kayıtlardan kaza genelinde Rumların genç bir nüfus profiline sahip oldukları (nüfusun yaklaşık %80'i) belirlenmiş; 10 yaş ve altındaki çocuklar istisna edildiğinde Rum erkeklerinin yaklaşık %77'sinin bıyıklı, %13'ünün ter bıyıklı yani yeni çıkmaya başladığı, %9'unun "şabb-ı emred" diye tabir edilen ve bıyığı veya sakalı olmayan kesimi kapsadığı, ancak %1 gibi bir kesimin de sakallı olduğu ortaya konmuştur. Rumların boy durumu değerlendirildiğinde ise hemen hemen yarısının orta boylu, sadece %10'unun uzun boylu ve geri kalanının da kısa boylu olduğu görülmüştür. Yine bu kayıtlardan, nüfus sayımlarının da asıl amaçlarından birisini oluşturması hasebiyle, gayrimüslimlerin cizye vergisi ile ilgili bilgileri ortaya konmuş ve ödenen vergi seviyesine göre bölgede yaşayan gayrimüslimlerin ekonomik olarak kötü bir durumda olmadıkları tespit edilmiştir. Mesleklere bakıldığında da kaza dahilindeki Rumların hemen her alandaki meslekleri icra ettikleri, ancak kırsal kesimde yaşayanların çok olması nedeniyle büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomik faaliyet içerisinde oldukları ortaya konmuştur. Yine en fazla kullandıkları isimlerin Yorgi, Yani ve Nikola gibi Rumların kendi kültür ve anelerine yakın isimleri tercih ettikleri görülmüştür. Netice itibariyle, Tanzimat'ın ilanının hemen sonrasına tarihlenen (1840-41) Söke Kazası Nüfus Defterlerine göre Rumların demografik ve sosyo-ekonomik durumları, kayıtlardaki veriler ışığında değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Söke Nüfus Defteri, Nr: 2959.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Söke Nüfus Defteri, Nr: 2960.

B. Tetkik Eserler

AKYEL, Salih - ÖZDEMİR, Kamil (2015). "1835 Tarihli Nüfus Defterine Göre Tirebolu'da Gayrimüslim Nüfus Yapısı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 37, s. 163-179.

ALTUNDAĞ, Şinasi (1947). "Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.V, S. 2, s. 187-197.

AUGUSTİNOS, Gerasimos (1997). *Küçük Asya Rumları*, Çev: Devrim Evcı, Ankara: Ayraç Yayınları.

BARKAN, Lütfi (1941), "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.II, S. 1-2, İstanbul: s. 24-59.

BARKAN, Lütfi (1939). "Osmanlı İmparatorluğunda Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, S. 1, s. 29-74.

BİNGÖL, Sedat (2004). "İstanbul'da 1829 Nüfus Sayımı ve Bazı Mahallelerin Müslüman Nüfusu Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23/36, Ankara: s. 43-60.

ÇAĞATAY, Neşet (1947). "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.V, S. 5, s. 483-511.

DOĞAN, Aylin (2014). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımı Verilerine Göre Antalya Kaleiçi Nüfusu Üzerine Demografik Bir İnceleme", *Mediterranean Journal of Humanities*, IV/2, s. 71-88.

ELİBOL, Numan (2007). "Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 12, S.2, s. 135-160.

ERCAN, Yavuz (2006). "Türkiye'de Azınlık Sorununun Kökeni Osmanlı'dan Cumhuriyete Gayrimüslimler", *OTAM*, S. 20, s. 1-15.

ERKAL, Mehmet (2010). "Cizye Maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul: s. 43-45.

GÜLER, Ali (1995). *Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar*, İstanbul: Turan Yayıncılık.

GÜNEŞ, Mehmet (2014). "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Akademik Bakış*, C. 8, S. 15, Kış, s. 221-240.

İNALCIK, Halil (2010). "Cizye Maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul: s. 45-48.

KARAL, Enver Ziya (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KARPAT, Kemal H. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kuran-ı Kerim, Tevbe 9/29.

ÖZ, Mehmet (2010). "Tahrir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: s. 425-429.

ÖZTÜRK, Mustafa (2002). "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", *Türkler*, C. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları: s. 1485-1522.

SAHİLLİOĞLU, Halil (2010). "Esedi Maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul: s. 368-369.

ŞEMSEDDİN Sami (2004). *Kamus-ı Türki*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

TELCİ, Cahit (2006). "Ayдын Livası'nın Nüfusu Hakkında H.1261/M.1845 Tarihli Bir Defter", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXI, S.I, Temmuz, s. 135-156.

YURDAYDIN, Hüseyin G. (1986). "İslam Devletlerinde Müslüman Olmayanların Durumu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.27, S. 1, s. 97-110.